

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA "ILM FAN VA TABIAT" MARKAZIDAGI FAOLIYATNI TASHKIL ETISH

Kuvandiqova Moxira Abdulkarimovna

*Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi
maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim
metodikasi kafedrasida o'qituvchisi
kuvandikovamoxira@gmail.com*

Nigmatova Mavjuda Ziyaddullayevna

*Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi
maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim
metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilm, fan va tabiat" markazining ahamiyati hamda uning faoliyatini samarali tashkil etish yo'llari yoritilgan. Maqolada bolalarning tabiat hodisalari, jonli va jonsiz tabiat haqidagi bilimlarini kengaytirish, kuzatish, tajriba o'tkazish, savol-javob va o'yin faoliyatlari orqali ularning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish metodik yondashuvlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, markazni jihozlash, mavsumga mos didaktik materiallardan foydalanish hamda pedagog va bola hamkorligini yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Mazkur markazdagi to'g'ri tashkil etilgan faoliyat bolalarda tabiatga mehr, kuzatuvchanlik, tafakkur va nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, rivojlantiruvchi muhit, "Ilm, fan va tabiat" markazi, tajriba, kuzatish, bilishga qiziqish, metodika.*

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim muassasalarida ilm-fan, texnologiya va ekologiya o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash dolzarb masalalardan biridir. Xususan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkil etilayotgan "Ilm-fan va tabiat markazlari" tarbiyalanuvchilarning tabiatni anglash, ekologik ong va madaniyatni shakllantirish, eksperimental-tajriba faoliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bunday markazlarni jihozlashda foydalanilayotgan materiallarning ekologik xavfsizligi, tabiiylik darajasi va estetik jozibadorligi tarbiyalanuvchilarga ta'sir qiladigan muhim omillardandir.

"Ilk qadam" davlat o'quv dasturiga muvofiq, mavzuli rejalashtirish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan rivojlanish markazlarida ta'limiy va tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Bu pedagoglarga har bir bolaning o'ziga xosligi va benazirligini hisobga olgan holda o'qitish va tarbiyaga yakka tartibda yondashuvni amalga oshirish, ularning individual qiziqish va ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatini beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti guruhi xonasida rivojlanish markazlarini tashkil etishda tarbiyalanuvchilarning rivojlanishida o'yin faoliyatini yetakchi rolini inobatga olish kerak. Bu esa, o'z navbatida, har bir bolaning hissiy farovonligini ta'minlaydi, unda ijobiy tuyg'ularni shakllantiradi, dunyoga, insonlarga, o'ziga to'g'ri munosabatda bo'lish, turli hamkorlik

shakllariga kirishish ko'nikmalarini rivojlantiradi – bu esa maktabgacha ta'limning asosiy maqsadlari hisoblanadi.

Fan va tabiat rivojlanish markazida tabiat burchagini tashkil etish va uni jihozlash bo'yicha jonli tabiat burchagi uchun o'simlik va hayvonlarni tanlashda bir qator talablarni nazarda tutish lozim. Ular quyidagilardir:

- o'simlik yoki hayvon u yoki bu ekologik guruhga xos bo'lishi lozim. Bunda bolalarni o'simlik va hayvonlarning katta guruhi uchun xarakterli bo'lgan, asosiy, o'ziga xos belgilari, yashash sharoitlari bilan tanishtirish imkoni yaratiladi;

- tabiat burchagida yashovchilarni parvarish qilish, qilinadigan mehnatning sifati, unga sarflanadigan kuch va vaqtiga ko'ra maktabgacha yoshdagi bolalarning yoshiga mos (tarbiyachining ishtiroki va rahbarligi ostida) bo'lishi lozim. Shuning uchun «beor» o'simliklar va ovqatni tanlamaydigan hayvonlar tanlanadi;

- tabiat burchagidagi hayvon va o'simliklar tashqi ko'rinishidan yorqin, jozibador, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning hali unchalik barqaror bo'lmagan diqqatini o'ziga jalb qila oladigan bo'lishi kerak;

- tabiat burchagida bu turdagi o'simlik va hayvonlarning bir necha xili mavjud bo'lishi lozim. Chunki bolalar kuzatish ob'ektida faqat umumiy belgilarnigina emas, balki o'ziga xos xususiyatli belgilarni ham ko'ra olishlari kerak. Bu bolalarning tirik organizmlarning xilma-xilligi hamda takrorlanmasligini bilib olishlariga yordam beradi;

- tabiat burchagida o'simlik va hayvonlar tamoman xavfsiz bo'lishi, bolalarning sog'liqlariga hech qanday zarar yetkazmasligi lozim;

- o'simlik va hayvonlarning bolalar tashkiloti binosidagi hayot faoliyati, o'sishi va rivojlanishida binoning doimiy haroratini, karbonat ангидрит gazining konsentratsiyasini, quruqligini, shovqin-suronning mavjudligini hisobga olish lozim.

Hayvon va o'simliklarni tabiat burchagiga joylashtirishda, birinchi navbatda, ularning biologik xususiyatlari hamda ehtiyojlariga e'tibor berish lozim. Masalan, ba'zi xona o'simliklari (chiroqgul, kaktus va boshqalar) quyosh nurini ko'proq bo'lishini talab qiladi, shuning uchun ularni eng yorug' joyga qo'yish lozim, ba'zilar esa (masalan, uzambarg gunafshasi) tik tushib turuvchi quyosh nuriga bardosh bera olmaydi. Shu bilan birga jonli tabiat burchagi ko'zni quvontirishi, bezashi lozim. Bunda, ob'ektlarni shunday joylashtirish kerakki, bolalar ularning yoniga bemalol kela otishlari, kuzata olishlari va unda mehnat qila olishlari mumkin bo'lsin.

Guruhlarda xonalarni jihozlash yo'riqnomasi:

1. Suv va qum uchun idishlar
2. Shaklli qolipchalar
3. Qumda o'ynash uchun leyka, kurakcha, grablicha, paqircha, tuproqni yumshatuvchi tayoqcha, xokandoz
4. Rangli qum
5. Tabiiy materiallar: o'rta xajmdagi toshlar, rangli toshlar, suv, kashtanlar (kashtan daraxti mevasi), shishkalar
6. Bolalar uchun oq xalat
7. Tabiat burchagi uchun xona gullari:

Balzamin, koleus, aukuba, kitayskiy rozan, begoniya, geran, agava, asparanus, tradiskansiya, kliviya, amarilis, plyush, xona uzumi

8. Tabiat va ob-havo kalendari (qor, yomg'ir, shamol, do'l, quyosh va hokazo)

9. Akvarium (baliqlar, suv toshbaqalari)

10. Qishki tomorqa : ekilgan piyoz (piyozni o'sish darajalari aks ettiruvchi rasmlar), no'xat urug'larini ekish, kuzgi barglar, erta kurtak chiqaruvchi terak, siren kabi daraxt novdalari (fevral oxirida)

11. Yil fasllari aks ettirgan katta xajmdagi tasvirlar

12. Xasharotlar tutish uchun setkalar

13. Urug' yig'ish uchun xaltachalar

14. Shishali o'lchov idishlari

15. Tarozi

16. Lupa

Tabiat burchagida yashovchilarni doimiy va vaqtincha yashovchilarga ajratish mumkin. Doimiy yashovchilarga xona gullari, qafasdagi qushlar, akvariumdagi baliqlar kiradi. Vaqtincha yashovchilarga qisqa muddatga olib kiriladigan mahalliy o'lka o'simligi, hayvonlar, dastlabki bahorgi gullar, kuzda qiyg'os gullaydigan gulxonadagi dekorativ o'simliklar, xonadagi manzarali o'simliklar, hasharotlar va shu kabilar kiradi.

Tabiat burchagidagi o'simliklarning o'sishi va rivojlanishini tabiiy sharoitdagi o'sish sharoitlari bilan aloqasi haqida boshqa o'simliklar ham, ayniqsa liliya va amarillis oilasiga taalluqli bo'lgan — amarillis, kliviya, krinitm, dratsena, gemanius va shu kabilar dalolat beradi. Mazkur o'simliklar uchun qishning birinchi davri - tinchlik davri bo'lib, bu vaqtda sug'orish deyarli to'xtatiladi.

Ilm-fan va tabiat markazida, tajriba sinov maydonchasida o'tkazilayotgan tajribalar bolalarda qiziqish uyg'otadi va ularni yangi ixtirolar qilishga undaydi. Bu markaz bolalarni tabiat va undagi hodisalarni bilish uchun eng katta imkoniyat markazi hamdir. Markaz faoliyati to'g'ri tashkil etilsa bolalar tabiat haqidagi bilimlarning 90%ini o'zlashtiradi. Markaz nafaqat bolalarda balki pedagoglarda ham qiziqish uyg'otadi. Hayotimiz davomida ishlatiladigan narsalarni qayerdan kelganligini, ulardan nimalar olinganligi haqidagi ma'lumotlar bolalarning o'z qo'llari bilan urug'larni tuvaklarga sepish orqali unga suv qo'yishi va urug' unib chiqishi bola uchun juda qiziqarli holatlar sanaldi.

XULOSA

Fan va tabiat markazlari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning tabiat bilan tanishishiga, real hayot hodisalarini amaliy kuzatish va tushunishga imkon beruvchi samarali o'quv-tarbiya muhitini yaratadi. Ushbu markazlar orqali tarbiyalanuvchilar nafaqat tabiatga oid bilimlarni egallaydilar, balki o'z kuzatuvlariga asoslangan holda tahlil qilish, xulosa chiqarish, fikr bildirish kabi ko'nikmalarni ham shakllantiradilar.

Ilm-fan va tabiat markazlarini tabiiy vositalar asosida jihozlash – nafaqat estetik va funksional jihatdan foydali, balki tarbiyalanuvchilarda ekologik ongni shakllantirishda ham muhim vositadir. Tabiiy materiallardan foydalanish bolalarga tabiatni bevosita his qilish, uni qadrlash va asrash tuyg'ularini chuqur singdirishga yordam beradi. Yog'och, tosh, qum, barg, urug', paxta, jun, gil va boshqa tabiiy manbalar tarbiyalanuvchilarning amaliy faoliyati uchun

keng imkoniyatlar yaratadi. Bunday materiallar orqali tayyorlangan o'quv vositalari va dekorativ elementlar tarbiyalanuvchilarda qiziqish uyg'otib, ularni kuzatish, tajriba qilish, fikrlash va yaratishga undaydi. Shuningdek, markazni jihozlashda tabiiy vositalardan foydalanish ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, xarajatlarni kamaytiradi va milliy qadriyatlarga mos ijodiy muhitni yaratadi. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonining yanada sifatli tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, fan va tabiat markazi maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar uchun o'ziga xos laboratoriya vazifasini bajaradi. Ular bu markazda o'zlarining kichik kashfiyotlarini amalga oshiradilar, atrof-muhitni anglaydilar, tabiat hodisalarini tushunadilar va eng asosiysi – tabiatga mehr bilan qarashni o'rganadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'lim Vazirligi "Ilk qadam" maktabhacha ta'lim tashkilotining maktab o'quv dasturi. 2022 yil;
2. Salimov D.«Tabiatga muhabbat – vatanga muhabbat» Maktabgacha ta'lim – Toshkent, 2010
3. G`ulomov P., Mirzaxmatova SH. Atrofimizdagi olam. Cho'lpon T.:2010
4. Ravshanova N. «Ekologik ta'lim-tarbiyada interfaol usullardan foydalanish» Xalq ta'limi. – Toshkent, 2018 yil

ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI:

1. [www. tdpu. uz](http://www.tdpu.uz)
2. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)